Число 25 (283) рік вид. VII. 28 червня 1931 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr.)

Париж, неділя, 28 червня 1931 року

Світовою сенсацією останнього тижня стало послання президента Сполучених Штатів Північної Америки про мораторій міждержавних боргів на один рік, про річне, так мовити, перемирря у боргових взаємовідносинах між всіма державами Як відомо, всі держави европейські, що вели велику війну, являються дебіторами Сполучених Штатів, і тому питання боргів між ними самими не може бути вирішене без участи Америки, якій всі ці держави повинні що-річно платити. Взаємні виплати бувших воюючих сторін були урегульовані відомим планом Юнга, але економичне становище европейських держав, особливо Німеччини, за останній час надзвичайно погіршало і всі способи европейського маштабу не могли дати ради для поліпшення його.

Отак появилася пропозиція президента Гувера припинити на рік виплату боргових зобов'язань, в тому числі і Сполученим Штатам, щоби таким способом дати можливість державам на де-який час передихнути та вжити призначені на сплату боргів фінансові засоби на поліпшення внутрішнього стану держав, на залагодження внутрішніх економичних недохваток, на затамування тої гострої кризи, яка за останній час особливо посилилася майже у всіх державах Европи.

Ініціятива президента Гувера безперечно — дуже благородна і шляхетна. Ми не будемо входити в аналіз її, на що пізніше одведемо більше місця, але не можемо не відмітити кількох моментів, які кидаються зразу у вічі.

По-перше, послання президента Гувера є безперечним порушенням знаної доктрини Монрое, того принципу, який не попускає европейським державам втручатися в справи американського континенту і з якого слідує, що Америка так само не втручатиметься в справи Европи.

Але бувають такі сполучення умов світового життя, коли навіть такі сталі засади, що лягли в основу політичної і економичної структури Нового Світу, порушуються, хоч би вони обумовлювалися чистою і благородною метою. І це порушення, приклади якого вже траплялися в історії стосунків Европи й Америки, доведить, що життя сильніше від усталених людьми засад і принципів.

По-друге, не входючи в самий зміст послання президента Гувера та не торкаючися питання про те, як поставилися заінтересовані держави до цього послання та які наслідки дасть пропонований мораторіум і чи залагодить він ті болючки Европи,— мусимо відмітити, що ця пропозиція носить характер своєрідного ліку для хворої зараз Европи. І тут в даному випадкові мусимо повторити те, що кільки разів нами висловлювалося: ніяке налагодження нормального життя, і політичного, і економичного, в Европі не можливе без співпраці в ньому Сходу Европи, без співпраці тих факторів, що сьогодня не можуть прийняти участи активної і творчої в загально-европейській системі, бо вони підвладні руйнуючій силі Москви, бо вони позбавлені можливости жити самостійно, бо вони поневолені у своєму розвитку, у творчій продукції.

Ми твердо переконані, що поки існуватимуть совіти, поки вони будуть окупувати поневолені ними багаті і продуктивні країни, в тому числі і нашу батьківщину, доти Европа не розрішить тої кризи, яку переживає вона з часів усталення совітів на Сході Европи. Які б гарні видимі наслідки не дала реалізація сучасної пропозиції президента Гувера, все одно вона не розрішить в корні европейської кризи, вона буде лише паліативом, що на де-який час хіба її затамує. Тай тепер видко її часовий характер.

І тому з упертим переконанням можемо ще раз сказати, що єдиним способом урегулювати европейську кризу, а з нею, очевидно, і світову, є активна боротьба з совітами, що являються не продуцентами, а лише руїнниками і палячами сучасної Европи. Це є конечність визволення України, держав Кавказу та народів, що поневолені совітами, це є участь визволених самостійних держав Сходу Европи у житті Европи і цілого світу. І участь в економичнім життю Европи України та Кавказу буде безперечно більш цілючою і кориснішою, ніж тимчасові заходи Америки паліативного характеру.

Ключ до розріщення европейської кризи знаходиться на Сході Европи.

Вячеслав Липинський.

(Некролог).

Вячеслав Липинський народився 1882 року в селі Затурцях на Волині. Він походив з шляхетського роду і ззамолоду знайшов себе, став на службу рідному народові. Вчився він в гімназії в Луцьку та Київі, а вищу науку здобув в університеті в Кракові, доповнюючи пізніше університетські студії на Заході Европи.

Він являється ідейним спадкоємцем Володимира Антоновича та його товаришів і продовжував далі в своїх працях історичних їхнє діло. В заснованому ним журналі «Przegląd Krajowy» він кликав спольщених нащадків давньої української шляхти на Правобережжі повернутися до рідного народу до тогож він навертав їх і в своїх розвідках наукових.

Своїми історичними творами, пройнятими ідеєю конечности самостійности Української Держави, він вніс значну вклацку в нашу науку.

За часів Гетьмана він був послом України в Відні. Вийшовши за Директорії на демісію, продовжував далі наукову роботу.

Він був фундатором і членом Українського Наукового Інституту в Берліні та дійсним членом Українського Наукового Товариства імени Т. Шевченка у Львові та Українського Наукового Товариства в Київі.

Він являється основоположником і ідеологом нового українського монархизма, у ґрунтуванню якого він присвятив свої «Листи до братів-хліборобів», найвидатнішу його працю публіцистичну.

З наукових історичних його творів найважніші: «Szlachta na Ukrainie», збірник «Z dziejów Ukrainy» та «Україна на переломі».

По довголітній і тяжкій хворості спочив на віки 14 червня в санаторії Вінервальд.

В його особі Україна втратила глибокого патріота, талановитого публіциста, визначного діяча політичного та видатного вченого.

Вічна йому пам'ять!

Пам'яті Вячеслава Липинського.

Українська наука понесла нову тяжку втрату. 14 червня в санаторії Вінервальд по довгих і тяжких терпіннях упокоївся навіки на п'ятидесятому році життя Вячеслав Липинський.

В особі його зійшов зі світу визначний вчений, один з найвидатніших наших істориків, талановитий публіцист, політик, невтомний працівник визволення України.

Ми розходилися в політичних поглядах з покійним, ішли ріжними з ним шляхами.

Його спроба пристосувати свої висновки з студій над нашим минулим до сучасного життя привела його до ідеї спадщинного гетьманату. Він був речником новітнього українського монархизма, що його уявляв собі він в своєрідній формі класократичної держави. В своїх тала-

новитих і інтересних публіцистичних працях виступав він яко ідеолог і апологет, палкий і пристрастний, витвореної ним штучної концепції. Проповіді тій віддав він останні роки свого життя, останні свої сили; нею він жив, з нею зв'язані для нього гіркі розчарування в людях, його внутрішня драма, на якій не міг не відбитися й гіркий стан його здоров'я. Тяжкі і давні сухоти, які звели його передчасно в могилу, зробили ще болючіщою ту драму його останніх місяців: своїми передсмертними виступами в пресі він розхитав і перекреслив сам те, що творив і чому служив.

Оцінку і критику з нащого становища цих його поглядів дали ми свого часу в «Тризубі». («Тризуб» ч.ч. 12 з 1.I, 13 з 7.I, 24 з 28.III, 25 з 4.IV, 33 з 30.V, і 39 з 8.VIII, за 1926 рік.

Ми розходилися з В. Липинським — політиком і публіцистом. Але ніхто не може заперечити щирости його переконання, прямоти, з якою він одстоював свою думку, його глибского патріотизму, палкої любови до України, великого темпераменту публіциста — талановитого, пристрасного, непримиренного, гострого, заслуг чималих на полі української історії.

З ним можна було не погоджуватися, сперечатися, але це не перешкоджає поважати його щиру переконаність, цінити високо те позитивне, що зробив він своєю науковою працею для України.

Боротьбі й сперечанням кладе край могила. Перед нею змовкають пристрасті. Це те, що минається, що зв'язане з життям і що разом з ним одходить. Після смерти ж залищається по чоловікові те, що він зробив для краю, і те переходить в майбутнє.

Вважаємо за свій обов'язок над свіжою могилою Вячеслава Липинського відзначити те позитивне, що лишив він по собі у спадщину наступним поколінням, що вніс він своїми науковими творами в скарбницю українського духу, те, що переживе його.

Широка освіта европейська, знання джерел, вміння їх розшукувати і використувати, здатність до синтезу зробили з нього одного з найвидатніших нащих істориків двадцятого віку. В своїх студіях над Хмельниччиною, таких оригінальних, свіжих та цікавих, особливо виразно підкреслював він моменти конструктивні та державні в нашому минулому. І це його безперечна заслуга. Вияснення участи, ролі та ваги української шляхти в могутніх народніх рухах 17-го віку, у визволенню країни та у відновленню її державности — це те нове й цінне, що вніс він у нашу науку.

Одмічаючи заслуги давньої шляхти української перед рідним народом в минулому, разом з тим близько до серця брав В. Липинський місце сполячених нащадків тієї шляхти в сучасному житті України, їх становище до національного відродження, їхні завдання в ньому.

Той процес національного відродження, що привернув до рідного народу помосковлених потомків старшини козацької, яка повернулася в благородне російське дворянство, на Лівобережжі, — не міг у своєму логічному розвитку не привести до тих-же наслідків і на Правобережжі: раніше чи пізніше повинні були знайти себе сполячені нащадки давньої шляхти української, почути себе знову синами рідного народу, що його кістю од кости і плоттю од плоти вони являються.

Благородні і сміливі ідеї Володимира Антоновича, що разом з

своїми ближчими товаришами Т. Рильським, Б. Познанським, К. Михальчуком ще в 60-ті роки минулого віку твердо і виразно поставив перед правобережним панством, здебільшого з крови українським, гасло повороту до рідного народу, знайшли собі за наших часів талановитого і переконаного оборонця в особі покійного В. Липинського.

Ззамолоду пішов він стежкою, протоптаною давніми «хлопоманами» з Старої Київської Громади. Він належав до тих ідейних спадкоємців Антоновича і Рильського, серед яких ми згадуємо з пошаною таких визначних людей, патріотів і меценатів, як небіжчик граф Михайло Тишкевич.

Поруч із «Сповіддю» Антоновича, що як грізне memento сполячені шляхті правобережній пролунала в часи «Основи», — за наших днів треба поставити натхненну передмову В. Липинського до його книжки «Z dziejów Ukrainy» — голос перестороги і переконання. Книга зробила глибоке враження. Свого часу я подав переклад передмови з неї в київській «Раді». В своїх працях історичних розвивав він і обґрунтовував думку про необхідність для сполячених нащадків правобережної шляхи української повернутися до рідного народу, жити з ним одним життям, оддати йому свої знання, сили й спроможності, ділити з ним його долю й недолю. Наведемо тут кілька уривків, характерних для поглядів Липинського з його книжки «Szlachta na Ukrainie», що вийшла 1909 року. Подаємо ті уривки в перекладі за «Ділом» (ч. 134).

> «Український нарід живе, хоче жити і буде жити як самостійний нарід; і коли не здавили його могутні сили Батуханів, кари Єремиїв Вишневецьких, криваві орґії Петрового правління, гниль і кайдани бюрократичної Росії, то нині нема вже такої сили, яка здержала б розвиток цього народу».
>
> «І ми не забуваймо про цю певність, — звертався далі Липинський до шляхти на Україні. «Пам'ятаймо, що український нарід пробуджується і що ми, інтеліґенція і місцеві земельні власники, мусимо супроти цього руху заняти виразне та ясне становище — ворожe або приязне становище,— бо з ніякого, яке досі переважно ми займали, випхає нас стихійний розвиток цього скованого досі народу. А своє становище супроти українського народу, який відроджується, мусимо означити ще, і то тим більше, що ми, тутешня місцева шляхта, є прирождені сини цієї землі і кров з крови і кість з кости цього народу!»...
>
> «Ми повинні — з'ясовує далі автор обов'язки спольщеної української шляхти супроти українського народу — нашими духовими й матеріяльними силами, які в цьому краю у величезній частині маємо і представляємо, піддержувати місцеву культуру, культуру цього краю і народу, культуру, котра може бути тільки українська, а це тим більше, що ця культура, як це вказується ще минуле, не чужа нам, що маємо велику її частину, витворену віковим життям на цій землі і завдяки праці нашого народу на нас. Отже маємо обов'язок звернути цьому народові нагромаджений у нас од віків капітал народнього труду і народньої праці. А коли будуччину цієї, спільної нам і нащому народо-

ві культури зробимо нашою будуччиною, тоді не вирве нас з цієї землі ніяка сила, бо будемо вже не тягарем, не болячкою, але орґаничною частиною, — не «пустоцвітом», але плодом нашої землі і дзерном, що заплідняти ме цю нашу рідну землю, бо будемо мати право, сперте на сповнені суспільні обов'язки, право, що сильніше від усяких параґрафів!»...

Далі «Діло» наводить уступ «Z dziejów Ukrainy», де озивається Липинський до шляхти такими словами:

«...Знаємо, що наше шляхетське минуле містить багато сумних листків і багато болючих згадок. Але знаємо так само, що наші батьки боролися в рядах давньої Руси, що з славної пам'яти Богданом Хмельницьким визволювали свій Рідний Край з неволі, що присягали на вірність Україні «на час щастя і нещастя», що йшли з останніми гетьманами на заслання, в останніх збройних боях голови свої складали на боєвищі. А навіть коли вже настала остаточна Руїна, коли зігнулася і скарловатіла українська шляхетська товпа, була все ж з покоління на покоління серед неї горстка, що не переставала боротися за визволення свого народу. Тому віримо, що й сьогодні не позволимо вивласнити себе духово з України. І на спільній праці і спільній боротьбі з мілійонами українського народу будуємо надію кращого спільного завтра для нащої Рідної Землі».

Своїми працями зазначив Липинський ту дорогу, якою повинна піти шляхта на Україні. Пропаґанді тих ідей віддав він молодий запал, широке знання, гарячу віру. Він розпочав ту пропаґанду польською мовою, щоб легше доступитися до розуму тих, до кого він звертався. Він разом з своїми однодумцями, серед яких згадати годиться теплим словом покійну Ф. Вольську, що вмерла минулого року в Київі, заснував і видавав журнал «Przegląd Krajowy», присвячений розповсюдженню й поглибленню тих думок. Коло того журналу ґуртувалися прихильні до української справи елєменти з правобережного панства.

І безперечно, робота, що її зробив Липинський в цьому напрямку, дала свої плоди. Де-далі по волі зростала кількість переконаних прихильників серед нашого сполячєного панства необхідности повороту до рідного народу. І ці писання Липинського залишаються по ньому в спадщину тим нащадкам зденаціоналізованим давньої української шляхти, які ще не знайшли себе. На Україні, коли хотять вони бути не «плантаторами», а синами рідної землі, з якою зв'язані кров'ю і віками, мають вони йти слідом Антоновича і Липинського.

Це те найцінніще, що залищив у своїх творах В. Липинський, це ті дзерна, що посіяв він у рідну землю, той засів, що має зійти пізніше і дати добрі жнива живими людьми на визволеній і оновленій Україні.

Це його найбільша заслуга перед рідним краєм, до служби якому навертала його наука елємент культурний, заможний, з діда-з праді да спорідений з українською землею, тисячами ниток зв'язаний з її майбутнім і сучасним.

Це те, чим В. Липинський близький всім українцям, незалежно від їх поглядів політичних, симпатій чи антипатій, які ділять нас на ріжні табори, які роз'єднують нас за життя.

Те, що нас роз'єднує, і те, що нас єднає... Коли порівняти перше і друге, то на нашу думку останнього, того, що єднає, далеко більше, воно цінніше й тривкіше: це наша спільна любов до Вкраїни, це наша боротьба за її визволення і державність, це наша праця для її майбутнього, це наша робота на ниві української культури.

Та до того те, що роз'єднує,—тактика, яка міняється разом з часом, з епохою, способи й шляхи досягнення спільних ідеалів — вмірає разом з нами, кінчається разом з нашим життям. А те цінне, тривке, вічне, для чого живемо ми і за що вмираємо, ті незмінні ідеали нації, ті скарби, що ними збагачує дорібок одиниць рідну культуру, то зостається по нас, живе після смерти.

І по смерті В. Липинського зосталася багата спадщина духовна, яка являється власністю всього народу українського і яка ще стане в пригоді в майбутньому. Схилимося ж низько чолом перед могилою передчасною щирого патріота, видатного діяча, визначного вченого і віддаймо пошану його світлій пам'яті. **В. Прокопович.**

Спогад про П. І. Холодного.

З Петром Івановичем Холодним я познайомився ближче у Виннищі в травні 1920 р., як з товаришем по раді міністрів, в якій він мав портфель м-ра освіти. Звичайно, я знав і раніше, хто такий Холодний; чув про нього від других, але, звичайно, одно портрет, а друге оригінал. Отже портрет мені нічого не говорив, оригінал же відразу притяг симпатію. Це була симпатія зовнішня, бо вся велика фігура П. І. дихала добротою, спокійною круглістю ліній. Вже дивлячися на нього, можна було в той нерівний час заспокоїтися. Ще більш притягало одверте обличчя, великі добрі очі під окулярами, що хоч вічно були в задумі, та проте блищали життєрадісністю, ясним гумором під час сміху. Ще більше притягало до П. І. ближче знайомство. В тодішніх обставинах наших місцем такого знайомства були безконечні засідання ради м-рів. Перед ними і після них коло П. І. завжди збіралася група чи з приводу якогось обміркованого питання чи просто, щоб сказати П. І. приємне слово і почути від нього оригінальну думку чи дотепний жарт, сказаний з усією лівобережною, полтавською образністю. У нього це виходило надзвичайно лагідно і ніколи не в персональній площині. Його гумор, як і всі його міркування і переконання, захист своєї твердої думки були строго об'єктивними. У нього не було тіни відношення до когось згори. Треба було бачити, як природно, по рівному умів він балакати з малими і з простими. Ніколи не можна було сказати, що це професор, що це людина, яка багато кого і багато чому могла навчити. Він знав, а ще більше відчував, що навчання це непомітне піднімання до свого рівня, це не відштовхування, а притягнення. Отже педагог по професії, був він ним і ласкою Божою в найліп-

шому розумінні цього слова. На Раді Міністрів П. І. рідко забірав слово. В більшості він малював присутніх і здавалося не слухав, про що йшла мова. Але в дійсності це було зовсім не так: малюючи, П.І. одночасно так добре прислухався до того, що діялося, що потім міг повторювати слово в слово промовців і доклади. Найчастіше П. І. забірав слово по проханню сторін, які сперечалися і які, не доходячи до рішення, зверталися до голови з запитом: «а що скаже П. І.» П. І. тоді охоче висловлював свій погляд. Він говорив уривчастими фразами, просто, без усякої риторичности, так ніби розмовляв, часто вживав окличники, популярні слова такі, як «брат», але думка його була завжди ясною і дихала щирим переконанням. Про нього вже ніколи не можна було сказати, що він говорить не те, що думає. Особливо приємно і легко було бути на самоті з П. І. Під час перебування у Винниці ми з ним кілька разів, коли втомляли засідання і справи, вирішали тікати на лоно природи, яку він любив, як вчений і як великий естет. Пам'ятаю особливо дві таких прогулки. Перша відбулася у Винниці; перейшли ми з душної Винниці через міст на лівий бік Бога і по-під горою попростували берегом. П. І. увесь час звертав мою увагу то на загальну красу долини, річки, то на незвичайний блиск води, то на чорні виступи скель, то на мальовничі групи людей на другім боці. Видно було, що він цим жив, що це його глибоко торкало. Так пройшли ми якихось три версти, до всього приглядаючися і всюди викриваючи форми, фарби і лінії. «А тепер,—каже П. І. що ніс під пахвою якийсь пакунок,— сядьмо». Сіли в самім березі річки. П. І. розгорнув пакунок. Виявилося, що це все приладдя до малювання. «Оце,— каже П. І. без ніякого попередження,— буду малювати вашу хохлацьку фотографію. Увесь час малюю вас на раді міністрів і не можу домалювати, бо ви крутитеся». Я був запротестував проти позування, але П. І. рішучим тоном сказав: «не кокетуйте», і я мусів мовчки сісти і застигнути в позі. П. І. швидко-швидко, кидаючи на мене раз-у-раз оком, почав малювати, лише час від часу гримаючи на мене односкладовими словами, що кручуся. Сеанс продовжувався мабуть з три чверти години. Врешті решт я вже почав, щоб якось розважитися, звертати увагу П. І. на річку, на човни, що пливли повз нас. Це розбило його увагу і він, розсміявшись, каже: «вставайте вже, ви для позування не годитеся». Цікаво мені було подивитися, що намалював П. І. Портрет був майже готовий і дуже добрий. Я пристав до П. І., щоб він мені подарував його з своїм підписом; але П. І. з лукавою посмішкою зачинив альбом і сказав: «як закінчу, то побачимо; не варт вам його давати, бо ви не хотіли смирно сидіти». Зайшла потім евакуація, ріжні події, так я того портрета більш і не побачив. Вже якось зустрівшися на еміграції, чи в Тарнові, чи в Парижі, нагадав я П. І. нашу прогулку у Винниці і він мені сказав, що «портрет пропав десь, бо ви його зажалкували». По відступі з Винниці до Кам'янця і в цьому останьому досить частенько зустрічалися ми з П. І., але в більшості то на засіданнях, то десь на людях. Але один раз П.І. мені каже: «Знаєте що? Надокучило мені оце пекло, ось приїде Петрусь, то ми підемо кудись за місто». За якийсь час П. І. після якогось засідання відкликав мене і каже: «гражданин, готуйтесь,

завтра неділя, погода добра, Петрусь вже спочив з дороги; підемо по Смотричу оглядати подільську природу і архітектуру». На другий день год. о 9 рано зустрілись коло поштової округи на Новім Пляні. П. І. представив мені Петруся словами: «от знатний іностранець приїхав і бажає взяти участь в нашій прогулці». Пішли горою по-над берегом Смотрича вниз по течії П. І. роспитував Петруся, що за кордоном робиться, як він їхав; я слухав оповідання і придивлявся до них обох. Їхній спосіб говорити, відноситися один до одного мені надзвичайно вподобався. Йшли не батько і син, а два товариші-приятелі, лише один був старший, другий молодший. Цікава балачка про закордон однак не заважала П. І. час од часу простягати руку і звертати нашу увагу то на провалля, в якому скакав через каміння Смотрич, то на безкрайній обрій, на якому де-не-де через хитання повітря витикалися, як примари, подільські могили-гори. Так непомітно за балачкою і любованням природою дійшли ми до села, назви якого вже не пам'ятаю. «А отут,—каже П. І.,—побачите цікаві річі,це справжня архітектурна виставка українська. Тут ви побачите, як український селянин переробив українську природу в архітектуру». І дійсно,те,що ми побачили за допомогою тонких і мистецьких пояснень П.І., було надзвичайно гарним і цікавим. Він звертав увагу на все. Це була і справжня лєкція української архітектури і разом з тим лєкція естетики. Він з любов'ю спинявся перед кожною хатою, давав її архітектурну характеристику, звертав увагу на дах, на піддашки, на комини, на колір помалювання, на вікна і двері; особливо рекомендував нам оригінально збудовані курники, тини, паркани, колодязі. Не менш двох годин продовжувався наш огляд, повний інтересу завдяки П. І. Вже зовсім увечері видралися ми знов з долини Смотрича на дорогу в напрямі до Кам'янця; йшли мовчки по-між двох стін жита,втомлені, закурені. Лише підійшовші зовсім до міста,П. І. озвався тай питає: «ну, що вам вподобалася наша прогулка? Стійте,як що буде спокійніше, ми зробимо ще не одну». Але події не дали нам робити далі наші прогулки. Стало тривожніше, кожен був зайнятий своїм. Потім настала евакуація, еміграція. Ще кілька разів довелося побачити П. І. в ріжних обставинах; що разу доводилося констатувати, що він чи не найбільше жив природою і мистецтвом. Він народився естетом і тому в природі, людях, у житті нації, громади, всюди шукав гармоній і краси; через те й сам був гармонійним, таким заспокоюючим і морально естетичним, що без жадного зусилля з свого боку притягав людей і полишав на завжди незабутній спогад.

І. Косенко.

Ще один український виступ.

(Річні збори France-Orient; промова проф. О. Шульгина; українокавказький концерт).

В свій час на сторінках «Тризуба» чимало писалося про Комітет France-Orient, що був дуже прихильним до української справи. Потім настала певна перерва у наших зносинах з цим Комітетом і то з тої причини,

що до Комітету вступили росіяне в особі монархичних кол і створили бути там франко-слов'янську секцію, що мала охоплювати і Україну. Далі на сторінках бюлетеню France-Orient з'явилися декларації великого князя (імператора») Кирила. Одна загального характеру, друга ж торкалася України і Кавказу: «претендент» визнавав права цих країн на самостійність. Цю останню декларацію виголосив Кирило в присутності кількох поважних членів France-Orient, які зараз же склали відповідного протоколу, ними всіма підписаного, що й був потім опублікований. Не дивлючися на це «визнання» України, українці, що співпрацювали з Комітетом, рішуче заявили Президії, що вони дякують за все, що Комітет зробив для України, але на далі працювати з ними не можуть, оскільки там буде виступати великий князь Кирило, в заяви якого вони не вірять. Так само запротестували українці і проти створення якоїсь спільної франко-слов'янської секції. Ця заява дуже стурбувала членів Комітету, які по щирості і наївності гадали, що, отримавши відповідну декларацію у «претендента», вони тим зробили велику прислугу Україні і Кавказу. Тим часом, як відомо, Кирило і його оточення одкликали через газету «Возрождение» декларацію вел. князя і спростували промови, опубліковані в бюлетеню France-Orient.

Це надзвичайно обурило поважних французів, що цей протокол підписали: в бюлетеню France-Orient з'явилася замітка, про те, що в протоколі написано і заслідчено дійсно було і що ніяке спростування тут не поможе.

Після цього часи Комітету заявили українцям, що секція слов'яно-французька кануться, що українсько-французька секція, як і кавказько-французька зостаються як і раніше, і що інцидент з Кирилом є остаточно вичерпаним і закінченим. Далі, Президія Комітету рішуче заявила, що вона щиро хоче і на далі допомагати, чим можливо, справі визволення народів, що стогнуть зараз під тяжким ярмом. До того ж в бюлетеню Комітету містилося навіть під час, коли українці пірвали зносини з France-Orient, численні статті і грихильні замітки про Україну. Не раз заявляли члени France-Orient, що вони підтримують ту Україну, якою вона сама хоче бути, не маючи і на думці нав'язувати їй ті чи інші ідеї.

Отже зникли всякі підстави для того, щоб обминати France-Orient. Навпаки, треба визнати, що не так вже у нас багато друзів на світі, щоб можна було легко одпихати таких щирих прихильників України, як члени France-Orient, хоч би вони часом і помилялися.

Це є Комітет, складений здебільшого з бувших послів, консулів, високих колоніяльних урядників, військових і журналістів. Голова Комітету був. депутат Ленай є офіційним представником Франції при Лізі Націй і спеціяльно займається біженцями в Сирії. Почесним головою був вже довгі роки Поль Думер, що нині є обраним президентом Республіки. Але не дивлючися на це обрання, пан Президент погодився і на далі бути почесним головою Комітету, співчуваючи особливо його меті: пропаганді французької ідеї за кордоном.

Комітет знаходиться також під протекторатом міністерства закордонних справ, але разом з тим зберігає громадський характер і через те не є зв'язаний в своїх виступах чисто офіційною політикою Франції.

Не переоцінюючи значіння Комітету, можна все ж з певністю сказати, що це є добрий осередок людей, що мають дуже широкі знайомства серед всіх вищих кол Парижу і що цей Комітет є тим рупором, що може розповсюджувати ширше прихильне до нас відношення.

Не диво, що коли Президія Комітету запросила голову Української Місії в Парижі виголосити промову на річних зборах, наш представник дав на це згоду.

На 17 червня було призначено урочистий сніданок, саме засідання і конперт-чай.

На сніданку серед присутніх був новий амбасадор Туреччини, на честь якого голова виголосив промову. За почесним столом були також голова

Ленай, заступник його ґенерал Рішар і міністр Шарлот, адмірал Морне, ґенерал Віє, представники України і Азербейджану.

На засіданні постійний делеґат-фундатор Комітету Абдон-Буасон прочитав річний звіт, в якому зазначив — між иншим, — що Комітет і на далі одстоює права поневолених народів Кавказу, Туркестану і «особливо України, великий 40-мілійоновий народ якої безумовно має перед собою всі дані для утворення своєї держави». Зазначаючи серед низки других виступів в Комітеті, доклад князя Ґоліцина, того одинокого росіянина, що скрізь сміливо заявляє, що він визнає і що Росія мусить визнати незалежність України во ім'я своїх же патріотичних інтересів, — докладчик підкреслив, що п'ять пунктів кн. Ґоліцина (надрукованих в свій час в «Тризубі») цілком совпадають з проґрамом самого Комітету. Після инших докладів і перевиборів, слово дається українському представникові проф. О. Шульгину. Промовець почав з подяки як в своєму імені, так і в імені голови Азербейджанської делеґації, що був присутній на салі, за добре відношення до України і всіх поневолених народів з боку France-Orient. Далі голова Української Місії підкреслив гостинність Франції, що дає можливість всім знайти не тільки працю для еміґрантів, але що найголовніше дає традиційну свободу вільно висловлювати свої думки і одстоювати інтереси всіх поневолених народів, які не забудуть цієї гостинности і тоді, коли з Франції повернуться вони на свої батьківщини, звільнені від ворога.

«Більше 13 років пройшло, — продовжує промовець, — як проголошено було незалежність Української Народньої Республіки. Чого ж досягли ми за цей час? З погляду, так би мовити, чисто матеріяльного — ми знаходимося зараз в стані ніби переможених: наша земля окупована ворогом, народ переживає тяжку біду, його проводирі або сидять по тюрмах чи на засланню, або ж на чужині. Але школа нещастя є дуже добра школа. Те, що ми придбали за цей час, це пробудження цілого народу нашого. Його патріотичне почуття глибоко розвинулося, інтенсифікувалося. А патріотичне почуття, що хвилює цілий великий народ, це справжній капітал, це творча сила, сила реальна, з якою не можна не рахуватися.

«По-друге, за цей час ми де-чому навчили і чужинців: в 1919 році нічого за Україну вони не знали, але цього не можна сказати тепер. Ще є багато чого робити в цьому напрямку, але чимало вже й зроблено. В 1919 році, коли нам так легко можна було помогти, нам одмовили у всьому і то головним чином через те, що непевні були, чи ми навіть існуємо, чи не є Україна якоюсь вигадкою. Ми віримо, що коли б тепер час слушний настав, коли б ця допомога нам була знов потрібна, ми б найшли за кордоном ґрунт підготованим, більш сприятливим.

«Але чого хочемо ми зараз? Військової допомоги? Інтервенції? Нічого подібного. Ми домагаємося тільки, щоб не давалася зброя тим, хто окупував нашу територію, щоб европейські держави не втручали у свої внутрішні сварки СССР, і нарешті ми бажаємо, щоб Европа зберігала свій політичний і соціяльний лад, що є передумовою нашого власного визволення.

«На жаль, все робиться проти наших стремлінь: совітам помагають і фінансово і технично в здійсненню їхнього чисто мілітарного п'ятилітнього плану. Більш того, одна з держав їх систематично озброює, створює ту червону армію, яка загрожує всій Европі, виступає постійно, як союзниця СССР. Чому саме? А тому, що вона втягує совіти в гру проти своїх західніх сусідів, тому, що вона вважає можливим втручати совітський союз в чисто европейські західні справи.

«А це в свій черед є наслідком того, що в Европі немає справжнього миру. Цей мир є занадто формальний, занадто поверховий. Ми дуже раді чути скрізь промови, часом надзвичайно

красномовні, про справу миру. Ми плескаємо в долоні цим промовцям. Але ми хочемо і чекаємо більшого: дійсного замирення Европи. Коли б більше розуміли, яка страшна небезпека висить над всім культурним заходом, над цією Европою, що роздирається внутрішніми сварками, що переживає небувалу економичну кризу і, саме головне, що весь час підстерігається, загрожується страшним ворогом — СССР, коли би все це розуміли» — до згоди прийшло б значно легше і скорше.

«Але замість того, щоб порозумітися між собою, між культурними народами, ми бачимо, особливо в останні часи, щось зовсім протилежне: начеб-то перед нами спортові змагання, начеб-то всі держави біжать одна поперед другою: хто скорше допоможе совітам? Хто дасть більше кредитів? Кто дасть більше техників для улаштування їх військової індустрії? Хто краще їх озброїть?

«Совіти звичайно все і од всіх приймають, а разом з тим вони сміються з цього «капіталістичного» світу, що до такого ступня загубив голову, що дає їм все необхідно, щоб його ж знищити....

«В нашій тяжкій долі — закінчує свою промову проф. О. Шульгин — є одна велика втіха: обороняючи нашу національну справу, нашу батьківщину, ми знаємо, що обороняємо разом з тим культуру від варварства, лад від анархії. Ми знаємо, що ми йдемо до прогресу і з прогресом. Україна стане вільною і незалежною в той час, коли темні сили, що сіють нелад, коли ці сили, що прагнуть розбити весь культурний світ, будуть знищені».

Промова вислухана була з великою увагою всіма присутніми, що не раз переривали її оплесками і вигуками «très bien». Голова і кільки инших присутніх поставили промовцю низку питань, зав'язалися гарячі дискусії, які одначе довелося раптово припинити, бо зійшлися вже гості і треба було розпочинати концерт.

* * *

У великому салі, де численні запрошені пили чай, почулися українські журливі пісні і східні азербейджанські мелодії. Співали дуетом і соло пані Гораїнова та пані Ю. Шульгинова, які влучно обрали для співу характерні українські мотиви. Грав, як заждди з великим успіхом, п. Ємець на бандурі. Далі танцювали дві грузинки лезгинку, цей надзвичайний по своїй ритмичності танок, який одначе мав на цей раз великого конкурента в особі панни Топчибашевої, що в турецькому убранню виконала під музику турецького ж інструменту східній танок, повний містичної краси. Всім учасницям концерту президія піднесла квіти. П. Ємця сфотографували на естраді з бандурою при світлі маґнія.

Отже до численних українських промов, концертів, вистав, що цього року ми могли організувати по ріжних країнах і при ріжних обставинах, відмічаємо і цей день — 17 червня — день річного свята Комітету France-Orient.

Потроху, але певно розвиваються, поглиблюються наші зв'язки з ріжними культурними народами, серед яких наше зближення з французьким громадянством займає далеко не останнє місце.

Присутній.

Французьке Товариство Українознавства в Парижі.

10 червня відбулися чергові що-місячні збори Комітету «Cercle d'Etudes Ukrainiennes», присвячені заснуванню парламентарного «Комітету імени Делямара». Повстав цей комітет з ініціятиви де-яких членів Товариства, як його історична комісія, і складатиметься виключно з французьких депутатів та сенаторів. Його завданням буде студіювати та висвітлювати історичні моменти, що наближають Україну до Франції, головним чином ті, які мали свої відгуки у парламентському житті кожної з цих країн.

Ім'я своє дістав цей Комітет у честь сенатора К. Т. Делямара, який у середині минулого століття енергійно боровся, щоб запевнити «забутому» українському народові належне місце в історії і політиці. Французькі парламентарі, що підносять питання про Україну, вважають Делямара своїм моральним батьком. До складу цього Комітету, який матиме запевне значно більше членів ніж инші Комісії Т-ва, покликано п. п. депутатів Евена, як голову, Ларжьє, Моліньє, Саллез та Валля і сенаторів Кавільона та ґрафа де Блуа. Обов'язки секретаря лежатимуть, як і в инших комісіях, на ґенеральнім секретарі «Cercle d'Etudes Ukrainiennes».

З огляду на урочистий характер цього зібрання, були запрошені і перебуваючі у Парижі почесні члени Т-ва. Заслухано було промови голови Т-ва, скарбника і ґенерального секретаря, а з почесних гостей промовляв п. міністр Олександер Шульгин, Голова Української Місії у Парижі, який зазначив надзвичайну вагу закладення згаданого Комітету й всієї діяльности Т-ва, зя яку дякував спеціяльно голові в імені цілого українського суспільства.

Після ділової частини зборів було подано чай і в приємній розмові присутні провели довший час. Були присутні: почесний член Є. Гарокур, відомий письменник і археолоґ, почесний член п. міністр Шульгин з дружиною, проф. і повноважний міністр Г. Ферран, професор Пінон з дружиною, пан і панна Шоден, Фернан Мазад, ґр. ф де-Сермуаз, депутати Евен, Ларжьє, д-р Моліньє, Саллез і Валля, п. Пауліно, пан Келлер з дружиною, кн. Токаржевський-Карашевич з дружиною і т. д.

Одною з найповажніших постанов цього зібрання було рішення приступити як найшвидше до видання ріжних, вже готових, праць членів Комітету та перевидання творів Делямара.

Становище дітей сучасної політичної еміґрації.

4 вересня 1929 року Дорадча Рада Високого Комісара Ліги Націй в справах біженців на пропозицію The Save the Children Fund та The Armenien Fund виріщила звернути увагу на становище дітей еміґрації. В наслідок цього була обрана спеціяльна підкомісія заінтересованих членів Дорадчої Ради (в тім числі член представництва українського — Голова Союзу Українських Емігрантських Орґанізацій у Франції — п. М. Шумицький) з завданням перевести анкету і вияснити, що і в який спосіб може Ліга Націй зробити для дітей біженців.

Наслідком праці згаданої Підкомісії була недавно випущена нею брошура-доклад під назвою «La Situation des Enfants des Réfugiés Russes et Arméniens», що, не дивлючися на всі недосконалості своїх

даних, на які скаржаться і самі редактори її, все ж таки дає дуже повчаючу картину, а крім того є підвалиною, на яку спіраючися, Ліга Націй мусить випустити до цілого світу відозву з закликом жертвувати в фонд допомоги дітям еміґрації.

Отже в першу чергу доклад на підставі даних анкети і за допомогою инших даних встановлює загальну кількість еміґрації і зокрема кількість дітей. Висновок комісії той, що загальну кількість еміґрантів в Европі треба рахувати на 500.000 з лишком, в яку кількість входять поверх 90 тисяч душ дітей. Між иншим цей обрахунок розходиться з даними Високого Комісара, що лічить кількість еміґрантів в Европі на 828.000, з них дітей — 60 тисяч душ. Оскільки тяжко встановити загальну кількість еміґрації, що має свою вагу, остільки й тяжко вияснити її етноґрафичний склад. В спеціяльній примітці на стор. 13. автори докладу це показують ясно на прикладі української еміґрації, для якої виявлено дані лише по де-яких країнах. Розуміється треба у виправдання комісії сказати, що в цьому винна і сама українська еміґрація, бо не у всіх країнах орґанізації потурбувалися дати дані.

В слідуючому відділі рапорт обговорює питання можливости радикального рішення еміґрантської проблеми і приходить на підставі даних до того висновку, що це є не можливим. Виходячи з цього постулату, Комісія логично намічає цілий план допомоги еміґрації і зокрема дитячій, що найбільше від еміґрування терпить. Фактичному описові стану дитячої еміґрації як раз присвячено цілий другий розділ. В ньому аналізується загальна кількість дітей, умови життя, праці і т. и. Розглянувши становище дітей, доклад вдається в розгляд самодопомоги еміґрації і того, що дають їй сторонні орґанізації.

Найбільш цікавим і фактичним є відділ, в якому дані про становище еміґрації подаються по країнах. На жаль, знов таки по вині відповідних орґанізацій, про українську еміґрацію не всюди подано відомості. Так ні в Німеччині, ні в Югославії, ні в Австрії української еміґрації, судячи по рапорту, ніби й немає.

Відділ п'ятий рапорту трактує про ситуацію еміґраційного студентства і нарешті шостий і останній подає висновки і побажання комісії; вони зводяться до того, що необхідно мінімум 15 мілійонів швейцарських франків на рік, щоб дійсно прийти на допомогу ріжнонаціональній еміґраційній молоді, що в даний мент, не дивлючися на допомогу деяких держав і міжнародніх інституцій все ж таки лишається в прикрій ситуації.

Брошура-доклад видана дуже акуратно і що-до трактування української еміґрації цілком об'єктивна. Хто хотів би серьозно ознайомитися з усією складністю еміґраційної проблеми, знайде в ній багато цікавих даних і цілком практичних порад. Думається, що після того, як Ліга Націй на підставі трактованої брошури-рапорту випустила свою відозву про допомогу дітям еміґрації, світова благодійність зверне увагу на це питання і хоч не повністю, а частково полегшить боротьбу еміґраційної молоді за світло й науку.

І. Заташанський.

З зібрання пам'яти С. Петлюри в Ковлі

П'яті роковини смерти С. Петлюри.

В Ковлі.

З ініціятиви Управи Ковельського Відділу УЦК місцеве громадянство достойно вшанувало пам'ять Головного Отамана С. Петлюри в п'яті роковини його смерти урочистою панахидою та жалібною академією.

Жалібну службу Божу й панахиду відправлено було в неділю 7 червня с. р. в Укр. св. Благовіщенській церкві настоятелем укр. парафії п. о. Іваном Губою. Перед панахидою о. Іван виголосив промову, присвячену пам'яті небіжчика. Яскравими виразами — уривками з віршів наших письменників уквітчав о. Іван свою бадьористу і чулу промову, яка розхвилювала душевні настрої кожного з присутніх на панахиді. А присутніх була повна церква, не дивлючися на лиху погоду. Прекрасно співав український церковний хор під проводом диригента п. Дем'яна Куліша, хор, що вже існує при церкві десятий рік. На панахиді присутніми були майже всі чолові представники українських громадських, культурно-освітних та економичних організацій, а з почесних гостей — проф. д-р Модест Левицький, запрошений Управою комітету з рефератом на академію.

Після панахиди о. Іван запросив до своєї господи чолових учасників, впорядчиків і гостей на обід, за яким присутні ділилися спогадами про небіжчика, про минуле й сучасне і т. и., провівши кільки годин в приємному товаристві, в хаті завжди щирогостинного і високошановного укр. суспільством в цілій Ковельщині укр. пан-отця Івана Губи — настоятеля укр. парафії.

Увечері від 7 до 11 відбулася в салі Т-ва «Союзу Українок» урочиста академія, в програм якої входили три реферати, співи хору й декламації. Перед сценою на салі приміщено було великого портрета Симона Петлюри,

обвиненого дубовим вінком та вплетеними в ньому білими троянадами і ромашками,і жалібного кольору стрічками. Треба сказати, що впорядчики свята не сподівалися на такучисленну авдиторію. Салю Т-ва,правда не малу, було вщерть переповнено громадянством. При вході на салю приколювали старшим громадянам поштові значки з портретом С. Петлюри, яких ледве вистачило на одну десяту частину присутніх, а також роздавалися відозви Ради Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі.

О 7. 30 веч. академію відкрив Голова Управи Ковельського Відділу УЦК п. А. Долуд,запропонувавши присутнім вшанувати пам'ять С. Петлюри і всіх борців, що віддали своє життя за Україну,вставанням.Всі встали, а хор проспівав «вічну пам'ять». Далі секретарь Управи Відділу УЦК в Ковлі п. Олександер Калюжний виступив з рефератом, в якому коротко висвітлив змагання укр. народу за свою національну державну незалежність, уділюючи увагу особі покійного С. Петлюри, яко головного провідника українських визвольних змагань останньої доби. Другою частиною реферату прелеґент в біоґрафичному нарисі докладно ознайомив присутніх з життям і діяльністю небіжчика, висловлюючи в кінці реферату надію, що дух вождя ще попровадить кращих синів укр. народу до боротьби за ті ідеали, якими жив і за які згинув наш вождь Симон Петлюра, що в недалекому майбутньому його ідеали сповнять його вірні послідовники.

Після цього хор відспівав гімн — «За Україну» і на сцену вийшов під голосні оплески проф. д-р Модест Левицький. Більш, як годинний реферат, особисті спогади про С. Петлюру,мило переповіданий живим свідком і близьким приятелем покійного, так захопив присутніх, так приворожив до себе і прикував авдиторію,що та година часу промови п. М. Левицького промайнула ледве помітними кількома хвилинами.

Спогади д-ра М. Левицького виявили багато нового, незнаного навіть нам, учасникам визвольних змагань; ще раз поновно освітлили кришталеву постать особи покійного з боку безсторонньої історичної критичної оцінки, ролі і заслуг С. Петлюри перед українською нацією. Промова, а властиво товариська розмова д-ра М. Левицького з присутніми зробила на авдиторію глибоке вражіння, а рясні оплески свідчили про пошану і подяку прелеґентові за реферат.

Першу частину академії закінчено декламаціями п. Орисі Пирогівни віршу Коваленка «Баг то впало борців» та деклам. О. Калюжного віршу Олеся «Хай його по звірськи вбито».

З третім рефер том на тему «Симон Петлюра — оборонець української нації» виступив п. директор Федір Сумнєвич. Коротким рефер том прелеґент вповні належно висвітлив особу покійного, як будителя й оборонця української нації.

Хор під проводом п. Д. Куліша вперше в Ковлі виконав пісню (слова Олеся) «Покинь мій синочку ридати», та де-які пісні. З декламаціями виступали ще панна Л. Баховець та п. Павло Вітрик й Мих. Томашківський.

Закінчено академію співом «Заповіту». Академія справила дуже глибоке вражіння на всіх присутніх.

О. Калюжний.

В Білостоці.

25 травня с. р. в православному соборі св. Миколая в м. Білостоці одним із пан-отців того ж собору було відслужено в українській мові панахиду по бл. пам. Симоні Петлюрі.Під час служби співав під керовництвом соборного дириґента С. Мартинюка українською мовою хор, що складався з членів колонії.

На панахиду зібралася ціла українська колонія, разом біля 100 осіб. Під час одправи нечисленний по своїй кількості хор своїм гарним і докладним виконанням в українській мові осягнув бажаної мети.

Відправа відбулася надзвичайно урочисто і все це разом зробило на присутніх тепле і глибоке враження.

Управа Відділу складає найщирішу подяку всім учасникам організації цієї урочистости.

В Великому Бечкереку.

25 травня в день п'ятої річниці мученицької смерти нашого Головного Отамана бл. пам. С. Петлюри в сербській православній свято-Вединській церкві сербським правосл. священником була відправлена урочиста панахида. Урочисто сумні акорди «Вічної пам'яти» було відслухано всіма на вколюшках.

На панахиді присутня була майже цілком кубанська місцева станиця. Співав досить гарно свій Об'єднаний Українсько - Кубанський хор, котрий не так давно зорганізувався під проводом Голови Української Громади Миколи Мельничука.

* * *

З газет довідуємося про панахиди та академії у Львові, Рівному та Софії.

П. В. Вдовиченко-Комаровський

(Посмертна згадка).

8 травня с. р. несподівано помер від запалення мозкової опони (результат контузії під час великої війни) в Катовицях сотник по адміралтейству Петро Вдовиченко-Комаровський, 12 травня похований в Сосновицях.

Покійний народився 22 вересня 1884 року в Катеринославі. Скінчив «Школу Дальнього Плавання» торговельної флоти в Ростові-на-Дону з золотою медаллю і був висланий на кошт уряду закордон (англійська торг. флота та инші) для удосконалення свого морського знання і досвіду. Багато плив в по ріжним морям і океанам цілого світа (мав коло 42 місяців парусного плавання) так, що став добрим парусним моряком — правдивим морським вовком. Навчився кількох мов, а найкраще англійської. По повороті з острова Суматри до дому, був підвищений в прапорщики резерви військової флоти і вступив до московського університету, який і скінчив, як правник у 1912 році. Після того був генеральним представником на цілу Україну і Кавказ великої фірми «International Harwester Co of America».

З початком світової війни був покликаний до флоти, але, через брак старшин армії, і тому, що добре володів англійською мовою, був приділений поступово до ріжних англійських воєнних місій; з часом був залічений сам по армії до важкої артилерії (англійського зразку), в якій дослужився за часи імперії до ранги штабс-капітана і до начальника гарматної автоколони, командуючи якою, був контужений в голову.

В 1917 році брав діяльну участь в українізуванню військових частин на фронті, а потім в активній боротьбі з большевиками. У 1919 році був в складі Української Мирової Делегації, як укр. військовий аташе на Версальський Мирній Конференції. Потім був командирований до Чехії по закупно зброї і воєнного знаряддя. Далі він працює вже в міністерстві закордонних справ, будучи приділений до ріжних закордонних місій при уряді УНР, поки його 28 грудня 1919 року не висилається в складі Укр. Місії до Польщі для складення з останньою торговельного трактату.

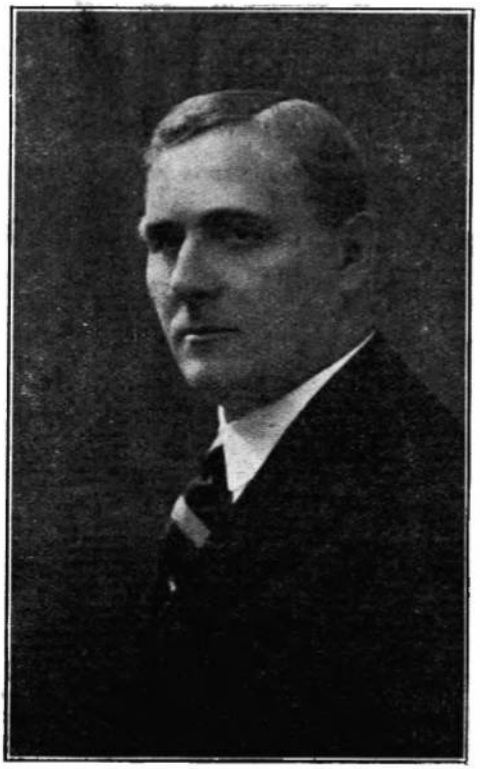

П. В. Вдовиченко-Комаровський
† 8. V. 1931.

1920 р. він був призначений молодшим ад'ютантом Головного Отамана Військ і Флоти УНР. В той же час склад с р порта про переведення його до морського відомства. Головна Воєнно-Морська Управа одразу переводить його в сотники по адміралтейству із старшинством і далі на підставі представлення ним кваліфікацій, документів і наказів мала перевести його в покладові старшини флоти в рангу лейтенанта флоти із старшинством. Але залишення рідного краю припинило цю справу.

Володіючи добре українською, російською, польською, англійською і німецькою мовами, і трохи іншими і між іншим жидівською, Петро Вдовиченко-Комаровський на еміграції займав добрі керовничі посади: служив в YMCA у Варшаві, прокурентом англійської фірми — «The Continenta Timber and Tradyng Co», а далі був інспектором англ. фірми «The Century Polisch Timber Company», служив також і в американських фірм в Ченстохові, Сосновицях і Домброві. Далі був директором Силезьського банку, пізніше вищим урядовцем вугільного концерну Гіше, бельгійської фірми «Szyb Sobieski» і нарешті копальні «Клеофас» в Катовицях.

Добрий службовець і міцний приятель, він був зразковим і здібним старшиною і службовцем з великим організаційним хистом. Головний Отаман бл. пам. С. Петлюра завжди підкреслював його здібності. Його доброта та простота і добре серце відомі на еміграції. Він осиротив дружину з

дому Закржевських і на Великій Україні еже дорослого сина Романа від першої дружини.

Похорон його відбувся надзвичайно урочисто, при великій кількості народу з оркестрою музики та почесним відділом копальневої сторожи. Над труною промовляли пан-отець, ґен-штабу ґен. Сінклєр і сотник Гальперин. Вінки були від Головної Управи УЦК у Варшаві, від Сосновецького Відділу та инші.

Лейтенант Флоти С. Шрамченко.

З життя й політики

Про оголення диктатури. — Нові репресії проти селян і робітників. — Чи існують ілюзії відносно п'ятилітки? — Перспектива кінця теперішнього антракту.

Режим диктатури має свою логіку; він підлягає певним законам, по яким неухильно відбувається його розвиток. В сучасних відносинах режим диктатури не приходить ніколи в чистому оголеному вигляді, він виникає в формі режиму, який з початку заховує вигляд, що він ніби спірається на певну соціяльну ґрупу, що він ніби висловлює і репрезентує певні інтереси. Творяться ad hoc відповідні орґанізації, які само собою інтереси краю і держави мусять розуміти так, як їх розуміє диктатор. Але що далі існує режим диктатури, то все більша ізоляція його утворюється навіть від тих соціяльних ґруп і від тих орґанізацій, які раніше і біли то являлися основою режиму. Виразно починає виявлятися особистий характер устрою. Влада диктатора спірається тільки на голий примус, утримується лише механичними засобами. Суть диктатури виявляється в голому непідфарбленому вигляді.

Панування Сталіна в СССР взагалі, і на Україні зокрема, в період ґенеральної лінії набрало всіх форм оголеної диктатури. Ніколи, навіть, мабуть, за царських часів, ми не були свідками такої політики, таких заходів, скерованих проти робітників і селян, які ми маємо тепер за часів панування «робітниче-селянської» влади. В додаток до всіх тих матеріялів, які ми подавали з цього обсягу в наших оглядах раніше, наводимо нові розпорядження совітського уряду, які мають на увазі ще в більші шори взяти тих, в імені яких ніби керує уряд Сталіна.

Як повідомляє «Пролєтарська Правда» (ч. 127 з 7. VI), постановою союзного Совнаркому в кодексі про працю переведено дуже поважні зміни, які значно погіршують становище робітників. Поширено вживання робочої сили вночі. Нічні зміни мають дорівнюватися що-до тривалости роботи денних. Заробітня платня відтепер має виплачуватися в неробочий час. Запроваджують матеріяльну відповідальність за видане робітникові від підприємства або установи майно (спецодяг, струмент то-що). Президія ВУЦВК затвердила постанову про орґанізацію виробничих судів на кожному підприємстві або установі, де є не менше 100 робітників. Виробничі суди обірають з складу активних членів профспілок, в першу чергу з ударників. Цим судам підсудні всі справи, що зв'язані з дезорґанізацією виробництва, зривом соцзмагання та ударництва і т. д. Виробничі суди мають право здіймати питання про виключення з членів спілки і усунення з робот («Пр. Пр.» ч. 127 з 7. VI).

Ми спиняємо увагу на цих, здавалося б дрібних і другорядних, розпорядженнях через те, що уважаємо їх дуже характеристичними для теперішнього курсу. Вага і значіння їх полягає не в тому, що вони зміняють скільки-небудь існуючу практику. Хто слідкував за робітничим життям на совітській Україні, той знає, що більшість законів про охорону праці, які формально обов'язують, на практиці не виконують, що всі декларовані

законами права робітників не перешкоджають фактично існуванню як найгірших форм експлоатації робочої сили. Проте, здійсняючи як найбільший визиск робітників, уряд Сталіна з великою обережністю ставав на шлях формальної одміни існуючих законів про працю. Останні розпорядження показують, що заховувати цю обережність тепер уряд Сталіна уважає зайвим.

Ще більш цінично одверті заходи ми маємо за останній час в відношенню до селянства. Вони зв'язані з переведенням весняної засівної кампанії, яка навіть на підставі оптимістичних данних совітської преси пройшла цілком невдало. Зважаючи на недозволено мляве виконання планів засіву в районах Полісся і Правобережжя, а також незакінчення засівних планів у відсталих районах Лівобережжя, і «Степу», колегія Наркомзему видала таку постанову: роз'яснити одноосібникам, що, згідно з законом про с.-г. податок, вони його будуть платити відповідно до розміру їх засівної площі минулого року; усі землі, що їх не засіяли своєчасно одноосібні господарства, належить відібрати і передати колгоспам, причому урожай з цих земель буде належати колгоспам; РВК і міськради мають притягти кожей і потрібний ремонент одноосібників, що ухиляються від засіву, за встановленими РВК твердими розцінками, щоб забезпечити засів відібраної землі (Пр. Пр.» ч. 126 з 5. VI).

Маємо таким чином до діла з експропріяцією, ще одною, не експропріяторів, не куркулів, а всіх тих селян, які, бачучи всю втратність засівів більшої кількости землі при теперішніх умовах, цих засівів не перевели.

Оголення диктатури в цих останніх актах совітської влади, які являються проте лише незначною деталю в усій тій системі заходів, що їх здійснено за часів генеральної лінії, виступає в найбільш очевидній, неприкритій формі. Не має сумніву, що ситуація, що сотворена в результаті цих і їм подібних заходів теперішньої влади, є ясна так само населенню. Режим диктатури в останній час має своєю базою лише механичний примус. Всі ідеологічні моменти, які його скріплювали, одійшли в область далекого минулого.

Справа існування совітського режиму при цих умовах і обставинах зводиться до вияснення сили і можливостей двох ворожих таборів — ворожого, але неорганізованого населення країни — з одного боку, й того примусового адміністративно-військового апарату, яким розпоряджає існуючий режим, — з другого боку.

* * *

Наше твердження про те, що всі ідеологічні моменти, які скріплювали совітський режим, одійшли в область минулого, може стрінутися з запереченням, де ж існують аж до цього часу ілюзії про п'ятилітку. Можуть сказати, що в масах існують надії на успіх п'ятилітки і що ці надії і ілюзії є тою ідеологічною силою, що скріплює совітський режим. Думаємо ми проте, що наше твердження має рацію так само і відносно п'ятилітки. Занадто багато і просторо подає совітська преса про ентузіязм, що існує в справі п'ятилітки, для того, щоби це хоч трохи могло відповідати дійсности. Є ясним, що захоплення п'ятиліткою і віру в неї робітничі маси мусять висловлювати, коли кожний сумнів що-до п'ятилітки вважають державним злочином. Робітничі маси мусять брати участь в соцзмаганнях, мусять поновляти бригади ударників, коли кожне ухилення од цього загрожує звільненням з роботи, позбавленням продовольчої картки, громадськими бойкотами і всіма иншими репресіями.

Але, коли мати на увазі не урядовий ентузіязм, а дійсне захоплення і віру в чудодійні наслідки п'ятилітнього плану, то з цим дуже мало в'яжуться ті численні факти з робітничого життя, які подає та сама совітська преса. Адже незаперечуваними фактами сучасної дійсности є низький рівень робітничої дисципліни, «літунство» низька якість продукції, яка межує в багатьох видавках з саботажем. З усіма цими хибами совіт-

ська влада бореться за допомогою найбільш драконовських заходів, проте з дуже малими успіхами. Чи се свідчить про наявність тої широкої хвилі ентузіязму, про яку пише совітська преса? Думаємо, що більш правильним, більш відповідаючим дійсності є припущення, що віра в п'ятилітку вже для ширших кол населення являється пережитою і перебутою ілюзією. Гола сила, голий примус є на сьогодняшній день тою єдиною підставою, на якій тримається совітська влада.

* * *

Проте признавши це твердження ми попадаємо неначе в блудне зачароване коло. Справді. Де знайти пояснення на перший погляд дивному і незрозумілому фактові. Влада держиться виключно на примусі, ціле населення ставиться до неї вороже. І разом з цим ці мілійонові маси, які не мають жадних ілюзій відносно своєї влади, які ставляться до неї з нескравно висловленою ворожістю, позволяють рівняючи невеликій купці урядових аґентів на протязі стількох років керувати собою, вони до цього часу не здобулися на рішучий крок для свойого визволення. У чому тут полягає секрет? Може криється помилка в наших основних помилках?

Думаємо, що уважний аналіз ситуації дозволяє нам знайти вихід з цього блудного кола. Річ полягає в тому, що совітський режим позбавив народні маси всіх тих людей, які могли б взяти на себе завдання орґанізувати і сформулювати їх незадоволення, перевести це незадоволення з пасивної форми в активну — він позбавив народні маси їх інтеліґенції. Для того, щоб народнє незадоволення могло прибрати ширшої форми, перетворитися в активний широкий рух, мусять бути в наявності умови, при яких народня маса може виділити провідників. В цьому відношенню сучасні умови є сугубо несприятливими. В досовітські часи провідники і керовники як робітничого, так і селянського руху, оскільки цей останній існував, рекрутувалися з ріжночинної інтеліґенції, яка селянською і робітничою по своєму походженню була лише в незначній своїй частині. Ця інтеліґенція старого типу є совітським режимом ліквідованою. Одна її частина, більш активна політично, опинилася на еміґрації, в совітських в'язницях і на засланню. Другу — совітський режим низкою заходів примусив стати на совітську платформу, приєднатися до табору переможника. Вступивши в число аґентів совітської влади, ця частина інтеліґенції тим самим розірвала з масами, стратила можливість політичного проводу.

З другого боку, ціла політика совітської влади була і є скерованою на те, щоб всі ті більш активні і видатні елементи, які виділяє народня маса, скерувати в совітське річище. Ціла система освіти, виховання і т. д. має своїм завданням дбати про те, щоби все, що є видатного серед мас, було приєднано до пануючого табору. Робиться все, щоби обезголовити масу, позбавити її всіх тих елєментів, які б могли стати її провідниками.

В результаті цього ми маємо те становище, яке дає де-кому привід говорити про пасивність мас. Народні низи, штучними заходами совітської влади позбавлені тих, що могли б керувати рухом, здобуваються лише на спорадичні часткові виступи, а не можуть й досі спромогтися на ух, який би набрав всенародній, всенаціональний характер.

* * *

Але само собою теперішня ситуація не є вічною. Вона є антрактом, який силою розвитку подій мусить закінчитися. Процес оголення і ізоляції диктатури неминуче приводить до сотворення ферменту навіть в шарах так званої совітської суспільности. Факти, які виявляють існування такого ферменту в совітському таборі, ми наводили в своїх оглядах не один раз. Розвиток процесу ізоляції диктатури означає поворот певної частини нової робітничої і селянської інтеліґенції з урядового табору до тих мас, з яких вони вийшли. Не є важним, що ці нові кадри нової інтеліґенції,

усвідомлюючи свій поворот до народніх мас, будуть вкладати його в привичні для них совітські ідеологічні схеми, відповідно їх модифікуючи. Це не зменшить революційного значіння такої акції подібно до того, як не зменшилося революційне значіння 9 січня 1905 року од того, що робітники йшли з проханням до царя. Як стара царська Росія приготовила в своїх колах кадри революційної інтеліґенції, яку революціонувало життя, так само серед рабфаковців, серед висуванців, серед командного складу червоної армії є елєменти, які в свій час стануть могильниками режиму совітської диктатури.

Ми зазначаємо лише одно з джерел, яке зможе сучасне незадоволення мас втілити в форми і довести до розмірів, що приведуть до упадку совітського режиму. Само собою, це джерело, цей фактор не є єдиним. Многогранність і ріжноманітність розвитку соціяльних процесів загалом було б трудно зводити до рішаючого впливу якого небудь одного фактору. Коли ми маємо факт існування режиму, який перечить цілій господарській і соціяльній базі, сили, які діють проти нього, не можуть не бути ріжноманітні.

Ми не можемо встановлювати історії чї речінців. Той процес розвитку, який має місце на Україні, нам не раз видається занадто затяжним. Мусимо задовольнитися тим, що напрям розвитку встановлено цілою сучасною ситуацією цілком виразно і недвозначно. Совітська влада не може оминути шляху, який веде її до провалля. З тих двох ворожих таборів, на які поділено совітську Україну, перемога суджена таборові народніх мас.

В. С.

З міжнароднього життя

— Чекерс.— Три кризи.

Чекерс, — це ім'я маленького ідилічного анґлійського містечка—за останній час не сходило зі шпальт цілої світової преси. У ньому знаходиться старий замок — літня резиденція голови анґлійської влади. Сама вже собою історія цієї резиденції цікава. Чекерс існує од віку; назва ця зв'язана з римлянами і з початками анґлійської держави. Замок у Чекерсі також начеб-то одвічний, але сучасна його подоба походить з XVI століття. Належав він по черзі членам ріжного роду вславлених фамілій, аж поки останній його власник, — літ двадцять п'ять тому назад, — не подарував його державі. Даруючи, він поставив, однак умовою, щоб той замок служив лише для одної мети, а саме, щоб він був місцем одпочинку голови анґлійської влади, незалежно від того, до якої партії належатиме той голова. А для того, аби Чекерс не був у тяготу державі чи голові влади, забезпечив він свій подарунок відповідним капіталом на утримання замку. Навіть більше того. Голова влади, спочиваючи в Чекерсі, має право за кожний день свого одпочинку в ньому діставати по п'ять фунтів стерлінґів на дрібні видатки. І переказують, що всі голови анґлійської влади, хоч бували серед них і зовсім багаті люди, брали завжди оті п'ять фунтів, аби не ображати лорда-жертвувача.

До ширшого світу назва Чекерса перейшла в зв'язку з іменем Мак-Дональда уже за часів першого його кабінету в р. 1924. Тоді як раз у Франції до влади прийшов лівий картель з Еріо на чолі, і Мак-Дональд закликав свого французького колеґу до Чекерсу на так званий Week-end (кінець тижня) до себе на гостину, аби там на лоні природи познайомитися й перебалакати про ріжні важливі справи. Мабуть, у читачів ще в пам'яті гарні фотоґрафії, що облетіли ілюстровані видання цілого світу, на яких виявлено, як на зеленій високій траві Чекерського парку, з люльками в зубах весело сиділи — огрядний голова французької влади та худорлявий голова анґлійської.

З того першого Чекерського побачення крім згаданих фотоґрафій не зосталося нічого, бо дуже скоро за тим завалився французький картель, а одночасно з ним і перша влада лідера анґлійських соціялістів. Але метода залишилася. Коли прийшов час другого кабінету Labour-Party в р. 1929, перше, що зробив Мак-Дональд, — це побачення з Гувером. Президента Північно-Американських Сполучених Штатів до Чекерсу на траву запросити, звичайно, не годилося, тому довелося їхати самому до Вашинґтону. За тим ішов цілий шерег побачень з французькими, італійськими і иншими державними мужами; на решті зараз — прийшла черга і на німців — таки у Чекерсі.

Можна ріжно ставитися до Мак-Дональда та до його політики, ріжно можна розважати й значіння його особи. Кажуть, ніби-то його нахил до тих побачень пояснюється тим, що він надто вірить в силу своєї індивідуальности та в безперечну вабливість своєї особи. А в тім, так воно чи ні, але в методі тій є певне здорове дзерно. Міжнародні політичні взаємовідносини, явна річ, базуються на дуже солідних і чисто об'єктивних принціпах та інтересах. Але по-за тим, будь що будь політика все-таки ведеться людьми, од людини до людини, і персональні знайомства, персональні якості, можливість сказати живим словом те, чого не скажеш на папері писаним словом, — все оте має першорядне значіння в політичній практиці. Найкращий тому доказ, — це Ліґа Націй та її праця в Женеві. Бо ж цілому світу відомо, що не на офіційних засіданнях Ліґи Націй, не на зборах Верховної Ради вирішуються й залагоджуються найважливіші міжнародні справи, а як раз на приватніх нарадах та на сніданках командних людей Европи, що збіраються до Женеви, й відповідальні представники своїх держав і народів.

* * *

Приїзд німців до Чекерсу не був якоюсь цілковитою несподіванкою. Німецька гостина в літній резиденції голови анґлійської влади мала свою історію. Про те, що на побачення з Мак-Дональдом мають приїхати німецький канцлер Брюнінґ та міністр закордонних справ Ґерманської республіки Курціус оповіщено було з Лондону ще в квітні місяці. Але ця звістка дуже нещасливо припала на час, коли ціла Европа схвильована була відомим проєктом ґермано - австрійської митної унії. Дату побачення призначено було тоді на середину травня, себ-то як раз на передодні сессії Верховної Ради Ліґи Націй, на порядку денному якої мала бути поставлена ціла справа вказаної унії. На французьку опінію це зробило таке вражіння, начеб-то Анґлія хоче зговоритися з Ґерманією за спиною Франції, а берлінська преса підлила ще до вогню олії, сповіщаючи, що справа унії має стати головною точкою розмов і нарад анґлійських та німецьких міністрів. Щоб вийти з цього становища анґлійське міністерство видало комунікат, з якого стало видно, що запрошені німці до Чекерсу були ще перед тим, як став відомим у Лондоні проєкт митної унії; що про те оповіщено було свого часу і французького міністра закордонних справ, що єдиною метою побачення мало бути питання про розброєння і т. и. І нарешті, аби всякі запідозріння знищити, анґлійський уряд переніс навіть і дату побачення, призначивши її на червень.

Французи заспокоїлися, натомісць розлютувалися німці, справедливо вбачаючи в цьому перенесенню дати свою дипломатичну поражку. Але два місяці, що перейшли з того часу, цілковито змінили міжнародню ситуацію і перевели справу до иншої площини, може ще більше дражливої, ніж попередня. Питання про ґермано-австрійську митну унію Верховною Радою Ліґи Націй за цей час було знято з порядку денного, бо передано на розгляд Міжнароднього Гааґського Трибуналу, і тим самим стане воно знову актуальним на зовень хіба — що за якихось кільки місяців. Але поруч з питанням про розброєння по зв'язку з Чекерським побаченням встала пекуча проблєма репараційна та справа ревізії плану Юнґа, що до цього часу здавався начеб-то остаточним вирішенням усіх боргових зобов'язань між колишніми сторонами з великої війни.

Німецькі політики, через свою пресу, недвозначно дали знати, що як раз ця точка має бути розглянута на Чекерському побаченню. Примушує їх до того внутрішє становищне Ґерманської республіки. На цьому місці не раз означено було ту тяжку економичну й фінансову кризу, що її переживає Ґерманія. Криза та обумовлює собою перше за все катастрофальний зріст екстрених політичних настроїв, що йдуть на користь направо — гітлеровцям, а наліво — комуністам. На думку політиків, що стоять зараз на чолі Ґерманської республіки, заспокоїти країну, завести її політичне життя до нормальних берегів можна лише тоді, коли знайдено ліки економичної кризи, що таким страшливим тягарем висить над Ґерманією. Той лік вбачають вони перше за все в перегляді плану Юнґа та в зменшенню чи в анулюванню воєнних боргів та зобов'язань.

Можна не погоджуватися з німецькими обрахунками, можна навіть, як то часом виринає в европейській пресі, припускати, що гакенкрейцери й комуністи тому тільки й терпляться в Ґерманії, аби можна було спосилатися перед світом на загрозливий стан річей. Але не можна заперечити того, що вимога перегляду репараційної справи являється для німців справою першорядної ваги і що в ній вони так далеко зараз зайшли, що повертатися назад було б для них, може, ще більшою катастрофою.

Питання репарацій тому безсумніву було поставлено в час Чекерського побачення. Инша річ, — що там говорилося з того приводу. Проте з преси не знати нічого. Офіційний комунікат анґлійського уряду говорить про це скупо і неозначено. Говорилося, мовляв, багато, в дуже приятельських тонах, але жадного рішення не запало, жадного шляху не накреслено.

Треба тому вірити, що так воно й справді було. По-перше, справа репарацій торкається не лише Анґлії й Ґерманії, але й инших европейських держав, і найбільше — Франції. А на сьогодня, як відомо, без Франції не може бути вирішена ні одна европейська справа більшої ваги. По-друге, надзвичайно близько заінтересована в тому не тільки Европа, але й Америка. Це ж не таємниця і для дитини, що, скажемо, ні одної копійки Анґлія не дістає з того, що виплачує їй Ґерманія. Гроші ті не переходять навіть через Лондон, а впрост переписуються з рахунку Анґлії на рахунок Америки в балансах міжнароднього репараційного банку, що його закладено два роки тому назад у Базелі. Більш менш майже те саме твориться і з грішми, що дістають од Ґерманії Франція, Італія та инші держави. Коли б Ґерманія перестала платити свої репараційні зобов'язання, встало б питання, хто та як міг би платити за себе Америці?

Без Америки европейські репараційні зобов'язання не можуть бути переглянені, ні тим більше — анульовані. Хоч би яку волю до того мала Европа, вона не має відповідних засобів. Єдине, що Европа могла б зробити — це утворити спільний фронт проти Америки, перестаючи платити їй свої борги. Але по цьому, так мовити, совітському шляху, Европа, явна річ, не піде, хоч би вже й тому, що загрожував би він такими катастрофичними наслідками, які годі тут і означати.

Ґерманська справа тому опинилася начеб-то у сліпій вуличці. Єдиний вихід з неї европейска преса вбачає в тому, що одночасно з тим, як у Чекерсі зійшлися анґлійські і ґерманські міністри на побачення і на пораду, з Америки випливли до Европи — командний американський політик Стімпсон і так само командний фінансист Мелон. Їдуть вони сюди ніби-то в родинних справах, але всім відомо, що в таких людей родинні справи часто ідуть в супроводі всякого роду инших справ. На те й сподіваються. І під сподіванки ці підвело раптом ґрунт послання президента Гувера. Про його, про те, як прийняли його заінтересовані держави та як до його поставилися, доведеться ще нам говорити в майбутньому.

***

Криза за кризою встає й притухає в усіх трьох головніших державах Европи: в Анґлії, у Франції та в Ґерманії.

А н г л і я . У цій країні криза властиво стала вже начеб-то нормальним явищем, яке нікого не дивує, не викликає ніяких побоювань у середині чи загроз на зовні. Обумовлена вона, як відомо, тим неприємним і незручним для англійців фактом, що сучасна британська влада, урядуючи державою, не має за собою більшости в парламенті, ні в країні. Коли весною р. 1929, Мак-Дональд утворив свій другий кабінет, ніхто не гадав, що він так довго протримається у влади. Але сам лідер англійських соціялістів думав инаше. Назовні він проголосив, що буде урядувати Англією приблизно два роки, а про себе вірив, як тепер являється, що стоятиме у керми, аж поки не скінчаться чотири роки, на який час обирається англійська нижча палата. Віра та покоїться між иншим, як то не дивно — на Біблії. Газети переказують такий епізод, що стався в тих днях. У найтяжчу для Labour Party хвилину, коли ліберали, що досі вірно підтримували трудовиків, вирішили начеб-то одколотися од них, Мак-Дональда оточили в кулуарах його товариші по партії, питаючи, як то буде з владою. Аби заспокоїти їх голова англійської влади вийняв із своєї кишені портсигар, а з нього листочок паперу, який він звжди має з собою. На тому листочкові р. 1929, зараз же після того, як стали відомі наслідки парламентських виборів, одна із дочок Мак-Дональда виписала речення із Біблії, — із Книги Пісень, — що відповідали цифрам депутатів, придбаних на виборах трьома англійськими партіями. Книга Пісень дала такі означення:

Т р у д о в и к и , 287: «Ще кільки літ мине...»

К о н с е р в а т о р и , 259: «Потомлені землею, обтяжені вагою гріхів моїх...»

Л і б е р а л и , 59: «Коли тіні ночі зберуться навколо нас...»

Біблія цілком правильно схарактеризувала стан річей і позиції англійських партій, як на той час. Для Labour Party минають літа, й вона стоїть у влади, але ті літа, як то й говорить біблійне речення, в значній мірі, порожні для неї. Соціялістична влада, якої спочатку де—хто в Англії так боявся, не зробила для Англії нічого доброго, ані лихого. Все осталося так, як і було і як того хоче англійський народ, незалежно від того, яка з історичних партій стоїть у державної влади. Внутрішнє урядування, а навіть і бюджетовий розпорядок залишилися майже такими, якими вони були при владі консерваторів, — бо иншого для Англії не вигадаєш. Закордонна політика, — за винятком хіба-що совітських симпатій, в яких грішні не тільки трудовики, але й ліберали, — йшла в тих лініях, що їх давно вже всталила англійська традиція та які спільні для всіх трьох англійських партій. Єдиним і дуже важливим внутрішнім політичним плюсом довгого існування влади Мак-Дональда являється той факт, що він та його товариші за цей час набули практичного державного досвіду, вивчилися, як треба урядувати Англією, — що таким чином в рядах Labour Party утворився досвідчений міністерський апарат, який в час потреби завжди буде готовий стати у влади. Досі такий апарат був напоготові лише у консерваторів та у лібералів. Ліберальний апарат став начеб-то непотрібним, бо не видко зараз того часу, коли ліберали можуть здобути таку кількість депутатів, аби могли утворити кабінет. На зміну йому і прийшов тепер апарат Labour Party, що стала другою великою партією в парламенті і в країні, поруч з консерваторами.

Біблійні речення, що їх так странно переховує Мак-Дональд, начеб-то правильно вказують і найближчу майбутність. Літа минають, і, як то видко з наслідків численних часткових виборів, консерватори відпочили від колишньої «втоми», а «гріхи» перекладають на своїх противників. «Тіні ночі» повільно сходять з політичного обрію Англії, і на ближчих парламентських виборах вряд чи гратиме якусь більшу ролю колись славна і могутня ліберальна партія. Боротьбу вестимуть два найбільші політичні угруповання, — консерватори та Labour Party, і одна з них вийде з тих виборів, маючи за собою парламентську більшість. Тоді знову від-

творена буде в Англії нормальна для неї система двох великих партій, і тоді лише закінчиться англійська політична криза, що тягнеться вже кілька років. У влади чергуватимуться консерватори і трудовики, — хто й коли, це залежатиме від умов майбутнього. Сьогодняшні ознаки вказують на те, що ближчою владою в Англії начеб-то будуть консерватори

* * *

Франція. Инакше, ніж в Англії, стоїть тут справа з кризою, коли тільки взагалі можна говорити про французьку політичну кризу. Самої кризи у Франції начеб-то немає. В країні функціонує нормальний парламентарний лад, нормально прийшов до влади за нового президента, «нормально» йде нарешті й ціле народнє життя. Відчувається лише певний malaise, — як кажуть французи, певний неспокій, певна тривога, — щось муляє начеб-то зараз в політичному організмі Франції, щось не йде так, як воно мусіло б нормально бути.

Беручи в загальниках, причини того треба шукати і можна знайти в некоординованості взаємовідносин французьких політичних партій, в наслідок якої в країні і в парламенті не може утворитися якась довша й більша тверда коаліція, що мала б єдину погоджену в деталях зовнішню і внутрішню політику. Зліва — велика група французьких соціялістів з їх нерічевою політикою, — з безоглядною, порожньою опозицією ради опозиції. Справа од неї також велика, але мало дисциплінована група радикалів, що начеб-то не знають, на яку позицію стати, бо все оглядаються на соціялістичні колеса, навіть і тоді, коли ці колеса тягнуть впрост проти їх буржуазних принціпів. Ще правіше — велика група правого центра, організаційно мало об'єднана, не погоджена що-до ліній внутрішньої і часто — і зовнішньої політики.

Пуанкаре був чинним і стояв на чолі влади такий сильний і авторитетний для цілої країни політик, як Раймонд Пуанкаре, доти все йшло гаразд. Так звана Локарнська зовнішня політика цілком добре вживалася із внутрішньою політикою твердої руки і стійкого дотримання владою всіх конституційних і демократичних прав і обов'язків. Йшла справа не зле і потім, коли Р. Пуанкаре, занедужавши, мусів одійти в бік од чинної політичної праці, — аж доти доки в Германії на парламентських виборах не загомоніли гакенкрейцери та комуністи, порушивши спокій в цілій Европі, а особливо — у Франції, що має завжди причини тривожно оглядатися на схід. З того часу й датується французький malaise, не виявлений назовень у міністерських кризах, в одходах одних людей і появі на сцені других, але напів прихований у парламентських бурях, що час од часу спонтанно виникають у палаті депутатів та відбиваються луною у політичній пресі.

Як і коли вирішитися ота напів прихована криза? Зараз, поки існує ще сучасний парламент, годі про те говорити. У палаті депутатів ні в сенаті немає зараз тої коаліції більшости, яка могла б то зробити, не видко такої сильної людини, яка могла б заграти недавню ролю Раймонда Пуанкаре. Та коаліція і ті люде можуть з'явитися, але те станеться лише р. 1932, коли відбудуться загальні вибори до французького парламенту. До того часу міністерства можуть змінятися, але становище залишиться тим самим в основі своїй. Прискорити те вирішення моглиб лише якісь несподівані явища в площині зовнішньої політики. В цьому випадкові безперечно одно: французи знайдуть і єдиний фронт і єдині лінії політики. Знайдуть все те і усі французькі партії, — не виключаючи навіть і соціялістів.

* * *

Германія. Елєменти германської тяглої кризи не раз були вказані на цьому місці. Тут справа ходить не лише про якусь звичайну для парламентарних країн політичну кризу, а про щось більше і глибше, бо

про зміну режиму. Проти Ґерманскої республіки стоять зліва і справа численні ґрупи гакенкрейцерів та комуністів, республіканський режим боронять: з одного боку соціял-демократи, а з другого не хто инший, як республіканський президент — фельдмаршал Ґінденбурґ. І боронять його в дивний, але поки що начеб-то в доцільний спосіб, а саме — одмовившися од парламентарних і демократичних методів урядування державою і встановивши для того фактичну диктатуру, на чолі якої офіційно стоїть ґерманський канцлєр Брюнінґ.

Боротьба йде на життя й смерть. Поки-що перемога увесь час немовби то на стороні республіканців, коли таки зачисляти до їх рядів і самого Ґінденбурґа. Але на політичному обрію Ґерманії одночасно з тим все виразніше з'являється тінь голандського вигнанця — Вільґельма II, і не так його, як його сина, що виявив охоту поставити свою кандидатуру в президенти республіки на ближчих виборах, а разом з тим проголошує в офіційних промовах, що це — сам Бог послав Ґерманії Ґітлера, аби тим було врятовано Пруську монархичну традицію. Проти тих «голандських тіней» шукає зараз ґерманський канцлєр допомоги скрізь: у Чекерсі, в Америці, в Італії, навіть — у Франції. Чи знайде він її — не знати.

Observator.

Хроніка.

З Великої України

— Весняну сівбу до 1 червня було виконано на сов. Україні на 82,7 відс. Усього засіяно 15.878.200 гектарів. Най більше невиконано плану на Поліссі, де засіяно лише 48,1 відс. площі. На Правобережжі особливо недосіяли райони Київський, Баришівський, Макарівський, Бородянський, Хабенський, Димерський і Чорнобильський («Прол. Правда» ч. 125 — 4. VI).

— Конфіскація у селян незасіяних земель. З огляду на те, що багато землі, яка знаходиться по-за колгоспами у селян одноосібників, є незасіяною, совітська влада повідомила таких селян, що податок з них буде цього року взято з площі, яка була ними засіяна в минулому році. Крім того, всі незасіяні землі буде від селян одібрано й передано колгоспам («Ком.» ч. 153 — 5. VI).

— Колєктивізація. На І червня «степ» на Україні колєктивізовано на 82,9 відс., Північний Кавказ — на 82 відс., Крим — на 83 відс., Надволзьку республіку німців — на 95 відс. В середньому по всьому СССР колєктивізовано 52, 7 відс. сільських господарств («Пр. Пр.» ч. 127 — 7. VI).

— Українізація. Ще один термін до «закінчення українізації» на Північному Кавказі — до 1 серпня с. р. На Північному Кавказі по окремих селах і районах відсоток українського населення доходить до 80, в самому Ростові українців є до 60 тисяч, а українізації установ до цього часу большевиками не було переведено майже жадної. Було відкрито курси українознавства для деяких урядовців, але, повернувшися до своїх установ після проходження курсу, вони, в повному російському оточенню на службі, забували українську мову («Пр Пр.» ч. 125 — 4. VI).

— Національна ворожнеча. Шахтові робітники з шахти «Новий Донбас» напали в садку на робітників-татар і дуже побили одного з них, після чого намагалися згвалтувати татарських дівчат. На крики надбігали инші робітники татари, які шахтьорами були стрінуті камінням, при чому одному з татар було вибито око. Пізніше ті самі робітники напали на татарський гуртожиток («Пр. Пр.» ч. 127 7. VI).

— Дніпрельстан. Останніми часами дуже затримуються бетонові роботи, які не виконуються проти плану приблизно на половину. Чужоземні інженери-консультанти зауважили совітській владі, що стан будівництва на Дніпрельстані загрожує вчасному закінченню його («Ком.» ч. 147 — 30. V).

— Поспішають з тракторним заводом. На Харьківському тракторному заводі закінчено основні роботи по будові фундаменту і приступлено до монтажу й установлення деяких машин. Будівництву цього заводу придають большевики велику вагу, бо він зможе виробляти також танки. «Всеукраїнський Староста» Петровський оглядав будову протягом 5 годин («Ком.» ч. 148 — 31. V).

— При Харьківський міській професійній раді організовано так звану «штурмову трійку», яка займається додатковим постачанням робочої сили на будову тракторного заводу. Ця трійка звернулася до всього населення з відозвою працювати на тракторному заводі у свої вихідні дні, безплатно, розуміється. Уже багато в такий спосіб на заводі працюють — «добровільно» («Ком.» ч. 145 — 28. V).

— Брак донецького вугілля.—Комісія виконання при раді нар. комісарів УССР постановила піднести питання про переведення Криворізької електричної станції з початком 1932 року на буре вугілля, а також запропонувати міським радам — Дніпропетровській, Зінов'івській, Криворізькій та Гуманській та районним виконавчим комітетам — Олександрівському, Звенигородському й Шевченківському — вжити заходів до видобування бурого вугілля ще цього року (‹Пр. Пр.» ч. 125 — 4. VI).

— ‹Укрекономнарда» ухвалила зняти цілком або частково 152 райони України з централізованого постачання донецьким вугіллям, перевівши ці райони на споживання місцевого палива. Замінити вугілля в цих районах намічено дровами або торфом, яке паливо треба також ще добути (‹Ком.» ч. 153 — 5. VI).

— Дніпрова флота без праці. Через брак вантажів ряд суден Дніпровської флоти відведено до резерву. Подачу вантажів та розвантаження суден не удається большевикам організувати. В Київі відбулася «вседнiпрянська нарада», яка запропонувала в червні та липні подвоїти навантаження пароплавів, щоб «ліквідувати прорив». В травні виконано було плана перевозки пасажирів по всьому басейну Дніпра — на 49, 9 відс., вантажів великої швидкости — 39,1 відс. і вантажів малої швидкости — 46,7 відс. (‹Пр. Пр.» ч. 126 — 5. VI).

— Риж на Україні? Цього року в плавнях Нікопіль-Манганового району припускалося засіяти 200 гектарів рижу для досліду. Плавні, одначе, для засіву їх рижом вимагають великої підготовчої праці, яку не переведено, і тому дослідні рижові поля не засіяно (‹Пр. Пр.» ч. 123—2. VI).

— Бавовняник. В Херсоні відбулася нарада, на якій констатовано виконання планів що-до засіву бавовняника на Україні в цьому році. Вирішено заснувати бавовняницькі ‹радгоспи» (‹Пр. Пр.» ч. 126 — 5. VI).

— «Студентська культурна чайна». В Київі влаштовано було для студентів «культурну чайну» і при ній «культурну салю». Завданням цієї установи було — дати студентам культурний відпочинок. Але ця культурна чайна й саля своїм виглядом ‹пригадує маленький вокзал». У чайні завжди брудно, ‹шклянки до того брудні, що стали аж матові», поводження зі студентами брутальне (‹Пр. Пр.» ч. 126 — 5. VI).

— Санітарний стан совітських фабрик. «У Київі є завод ґумових виробів «Київ-Кавчук», де потрібна чистота й гігієнічність і для виробів, і для самих робітників, що працюють постійно в диму бензини та хлору, а проте з чистотою тут не все гаразд, особливо в заводській садибі. Там знайдете сміття та дохлі коти тощо, і робітники під час перерви не можуть побути на дворі. Багато бруду в цехах та в буфеті їдальні, але ніхто на це не звертає уваги; санітарної ж комісії немає. Митий посуд витирають брудними рушниками, немає шклянок, тільки 6 шклянок на 300 осіб. Коли питають зав. буфету, то вона не хоче говорити, або розкричиться.

При рукомойниках немає рушників та мила, частенько немає в них і води. Баки на воду не миють. Санітарного лікаря бачили за цей рік один раз. Він подивився та й пішов. Немає саносвітньої роботи. Соцпобутова бригада спить». (‹Пр. Пр.» ч. 126 — 5. VI).

— Аварія на Дніпрі. Коло пристані Прохорівка сталася аварія з людськими жертвами при таких обставинах: пасажирський пароплав «Десна» ішов з Київа, а на Київ пасажирський пароплав ‹Днєпр». Обидва пароплави намагалися як найшвидше привалити до пристані, щоб примусити другий пароплав чекати в черзі, і при цьому один ударив другого (‹Пр. Пр.» ч. 125 — 4. VI).

— Примусова купівля непотрібних речей. В Київі при купівлі двох

пар передів до чобіт обов'язково треба купити й 864 ґудзики, які коштують стільки ж, як і переда. Осіннє пальто можна купити тоді, як покупець візьме й 4 «бушлати», які коштують майже стільки, як і пальто. В иншому склепі при купівлі однієї пари передів до чобіт треба взяти одного (!) жіночого черевика. Щоб купити одну пару шкарпеток ціною в 1 карб. 66 коп. треба неодмінно взяти також і шовковий мотузок ціною в 2 карб. 50 коп. або пару жіночих панчіх на таку ж суму. При купівлі жіночого костюму треба обов'язково взяти ще й дві пари панчіх, одну пару шкарпеток і намисто («Пр. Пр.» ч. 125 — 4. VI).

З життя укр. еміґрації

У Франції.

— Роковини смерти П. Холодного в Парижі. Перші роковини смерти Петра Холодного одзначила Українська Бібліотека ім. С. Петлюри в Парижі жалібним зібранням, присвяченим його пам'яті. Зібрання те одбулося в суботу 20 червня. Спочатку на пропозицію Голови Ради Бібліотеки зібрані вшанували пам'ять покійного вставанням. Далі В. Прокопович, подавши до відома сумну новину про нову втрату — смерть Вячеслава Липинського, в коротких словах охарактеризував його творчість, особливо підкреслюючи заслуги покійного видатного історика в студіях над Хмельниччиною та у виясненню ролі української шляхти в нашому історичному процесі. Лише після того, як зібрання вшанувало пам'ять покійного В Липинського, повернулися до програму дня. В. Прокопович, ділючися з присутніми своїми споминами про покійного П. Холодного подав його характеристику. Далі І. Косенко оповів про перебування П. Холодного у Винниці та Кам'янці. Не подаємо докладніше змісту промов: їх надруковано в «Тризубі».

— Ґенеральна Рада Союзу Укр. Еміґр. Орґанізацій у Франції відбула своє засідання 21 червня. Заслухано інформації про життя Громад в Гаврі, Ліоні, Ґреноблі, Оден-ле-Тіші, Шалеті. З інформацій відмічено успіх хору Гаврської Громади, улаштування Шалетською Громадою лєкцій проф. П. Андрієвського. Умовно прийнято до складу Союзу Гурток Українців в Шато де-ля-Мот, аисигновано, як пожертву на укр. школу в Парижі — 50 фр. Після розгляду звіту скарбника і церковної справи, Ґен. Рада заслухала доклад п. Косенка про відвідини ним з доручення Ґен. Ради Громади в Труа, внесення п. Косенка про звернення до франц. Черв. Хреста з пропозицією орґанізувати етноґрафичний вечір на користь родин загинувших на Сен-Філіберi, нарешті постановляє у зв'язку з відпусткою ґенерального секретаря на літні вакації протягом липня місяця припинити видання ґазети на цей же термін себ-то до 1 серпня с. р.

— Вшанування пам'яти П. Холодного в Шалеті. Українська Громада в Шалеті в неділю 21 червня влаштувала у себе урочисті збори, присвячені пам'яті П. Холодного; збори одкрив Голова Громади п. Левитський, що нагадав присутнім, що колись покійний був гостем Шалетської Громади, та запропонував вшанувати пам'ять його вставанням. Потім п. М. Ковальський виголосив промову, в якій освітлив особу, життя і діяльність цього визначного діяча.

— Візита проф. Ф. Андрієвського до Шалету. В суботу завітав до Шалету визначний український учений проф. П. Андрієвський. Громадянство радо зустрінуло дорогого гостя, бо завжди з приємністю приймає тих милих гостей, що наїжають до гостинної Громади. На другий день проф. П. Андрієвський поділився з громадянами, що зібралися у великій кількості, своїми враженнями з побуту в Африці. Двохгодинна промова проф. Андрієвського була настільки цікава по змісту та майстерно виголошена, що грома-

дянство вислухало її з надзвичайною увагою та шкодувало, що вона так хутко промайнула. Після закінчення громадяне ще довго продовжували балачки з проф. П. Андрієвським. Треба висловити глибоку подяку проф. П. Андрієвському за відвідини та побажання, щоби він ще раз завітав до Шалету.

— Громада в Труа улаштувала концерт пам'яти І. Франка, проґрам якого склався з промови Голови Громади п. Онишка, реферата, прочитаного п. Лисенком, декламацій віршів І. Франка п. п. Бондаря, Василя, Андрієвського і Томашівського і співу хору під орудою р. Томашівського. На святі був присутній член Ґен. Ради Союзу п. Косенко, що звернувся до громадян з привітальною промовою і закликом не лише декламувати ідеї Франка, а й переводити їх в життя працею і орґанізацією, та також бандурист п. Татаруля, що одержав своєю музикою у громадян великий успіх. На святі було чимало і сторонніх людей: козаків, французів і т. и. Ціле свято пройшло орґанізовано і товариськи просто. Під час свята продавано було національні відзнаки. Заля була прибрана зеленню та портретами І. Франка і инших укр. письменників.

В Польщі

— З життя Українського Наукового Інституту. 11 червня б. р. відбулося чергове засідання Економичного Семинару, на якому був заслуханий доклад О. Чубенка на тему «До національно-культурного стану населення України за переписом 17 грудня 1926 р.»

В цьому докладі — прелеґент дав аналіз наслідків перепису за мовною і національною ознаками, зупинившися зокрема на двох ґрупах перепису: українців з рідною російською мовою і росіян з рідною українською мовою. Особливу увагу присвятив докладчик першій групі; шляхом докладного аналізу її, розбивши її на підґрупи, мешканців міста і села, письменних і неписьменних, докладчик прийшов до висновку, що кількість осіб — українців з своєю українською мовою повинно бути збільшено проти тих даних, які дає перепис.

В дискусіях, що відбулися після реферату, взяли участь: проф. В. Садовський, п. п. Штанько, Шевченко, Ґловінський і инші.

Після докладу Секретар Семинару зачитав звіт з діяльности Семинару за минулий академичний рік і далі був обговорений план праці Семинару в майбутньому семестрі і розібрані відповідні теми для обробки.

В Німеччині.

— В Українському Науковому Інституті в Берліні 26 червня відбувся доклад на німецькій мові проф. д-ра З. Кузелі на тему «Українська історична народня пісня».

В Югославії

— З життя Укр. Громади у Великім-Бечкереку. Не легко приходиться невеликій по кількості Українській Громаді в м. Великім Бечкереку серед вороже настроєних проти українців росіян, котрі тут займають досить великі посади та поки ще мають де-який вплив на сербів. Але не дивлючися на всі труднощі та перешкоди, Громада живе своїм життям. Не забуває вона українських свят та щорічно святкує: свято Державности, Шевченковські дні, роковини смерти бл. пам. Головного Отамана С. Петлюри і т. д.

І цього року 22 березня був улаштований Шевченківський вечір. Було зачитано два реферати, перший про життя Т. Шевченка, другий про відношення червоних московських окупантів до пам'яти великого нашого ґенія. Були співи та декламація. На свято завітали до нас і кубанці.

Варто сказати де-кільки слів про хор. 15 лютого б. р. цей хор давав в Сокольськім Сербськім Домі концерт, котрий пройшов

як найкраще; хор своєю дисципліною та бездоганним виконанням програму зробив найприємніше враження. Кожна українська пісня, кожний танок нагороджувався рясними оплесками. Українці та кубанці показали, що організовано й вони, хоч і невеликою кількістю, щось можуть зробити. Цей успіх хору викликав, як і слід було очікувати, велике обурення, наклепи та ненависть наших «північних братів», котрі не сміювалися з нас, не надіючися, що так гарно вийде.

30 та 31 травня б. р. на Окружному Сокольському злеті приймав участь і хор. 31 травня о 4 год. по обіді хор співав по радіо. Було відспівано: «А вже літ із двісті», «Віють вітри», «Гуляв чумак на риночку» та «Ой, там із-за гори». Таким чином вдалося зробити хоч і невелику пропаганду української пісні.

Зараз Громада улаштовує могили померлих громадян бл. пам. М. Денежного (б. Голови Громади, що помер 30 жовтня 1928 р.) та Ф. Кульбачного (був. скарбника Громади, що помер 10 січня 1931 р.)

Свій.

З козачого життя

27 червня «Общество ревнителей Казачества» у Парижі вшановує 12 річницю дня смерти борця за кращу долю козацтва Миколи Рябовола. З цього приводу в цей день о 7 год. вечера відбудеться в Біянкурській церкві (134, Rue du Point du Jour, Billancourt) панахида за спокій душі М. Рябовола і всіх, що впали за волю. На другий день 28 червня о 2. 30 год. дня (64, Rue St. Dominique, метро La Tour Maubourg) відбудуться урочисті збори пам'яти Рябовола, на яких буде відчитано реферат пам'яти покійного.

На згадані урочистості запрохано козачі і також українські організації.

Зміст

— Париж, неділя, 23 червня 1931 року — ст. 1. — Вячеслав Липинський (некролог) — ст. 3. — В. Прокопович. Пам'яті В. Липинського — ст. 3. — І. Косенко. Спогад про П. І. Холодного — ст. 7. — Ще один український виступ — ст. 9. — Французьке Товариство Українознавства в Парижі — ст. 13. — І. Затаншанський — Становище дітей сучасної політичної еміграції — ст. 13. — П'яті роковини смерти С. Петлюри — ст. 15. — П. В. Вдовиченко-Комаровський (посмертна згадка) — стр. 17. — В. С. З життя й політики — ст. 19. — Observator. З міжнароднього життя — ст. 22. — Хронікa: З Великої України — ст. 28. — З життя укр. еміграції: У Франції — ст. 30. — В Польщі — ст. 31. — В. Німеччині — ст. 31. — В Югославії — ст. 31. — З козачого життя — ст. 32. — Бібліографія — ст. 32.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris(V

Tél. Danton 80-03.

Для перекаазів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагує —Комітет. **Адміністратор : Іл. Косенко.**

Le Gérant : M-me Perdrizet.

Imp. de Navarre, 5, rue des Gobelins. Paris XIII.